

Η ΦΥΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΑΡΧΩΝ (του Γιάννη Παρασκευουλάκου)

2^ο Μέρος του άρθρου «Χρόνος και μεγάλες αρχές»

Το 3ο Μέρος του άρθρου : «Παρελθόν και αποδομητικές διαδικασίες»

Τρεις έννοιες θα μας απασχολήσουν όσον αφορά την φύση και την λειτουργία των μεγάλων αρχών.

1. Η καθολικότητα. Με την έννοια «καθολικότητα» εννοούμε τουλάχιστον ότι οι αρχές αυτές ισχύουν και εφαρμόζονται σε όλους ασχέτως αφ' ενός της έντασης και της ποιότητας της κατανόησης της φύσης τους και αφ' ετέρου αυτής καθεαυτής της αποδοχής της ύπαρξής τους. (1)
2. Η αυθυπαρξία. Για να μπορούν οι μεγάλες αρχές να ισχύουν επί όλων προϋποτίθεται ότι αυτές υπάρχουν πριν και ανεξάρτητα από την ανθρωπότητα. Δεν τις δημιουργεί η ανθρωπότητα αλλά ανταποκρίνεται σε αυτές και αυτές αποκαλύπτονται βαθμιαία στην ανθρωπότητα.
3. Η πλεονάζουσα φύση τους. Όσο και αν οι αρχές μερίζονται την φύση τους με εμάς, μάς υπερβαίνουν, εκτείνονται πέραν ημών. Και τούτο με έναν τρόπο ανεξάντλητο. Δεν πρόκειται για ποσότητες που η προσέγγισή μας αφαιρεί από αυτές και τις «ξοδεύει» αλλά για καθαρές ποιότητες ελεύθερες από κάθε κριτήριο ποσότητας.

Τι εννοούμε όμως όταν λέμε «έκφραση των αρχών»; Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι εμείς είμαστε «εδώ» και οι αρχές κάπου «εκεί» και οι αρχές για κάποιον άγνωστο σε εμάς λόγο, πάντως άσχετο με την ελευθερία μας, τις γνώσεις μας και τις αποφάσεις μας, αποφάσισαν κάποτε να εκφραστούν και δια μέσου ημών. Αυτό θα μας άφηνε τελείως έξω από το πεδίο των αποφάσεων, το πεδίο όπου γεννιέται και υποστηρίζεται η ελευθερία, και θα μπορούσε να θεωρηθεί ακόμα ένα είδος επιβολής. Όχι ότι ως είδος είμαστε ξένοι προς την επιβολή – αντιθέτως στη ζωή μας είναι συνήθεις οι επιβολές σε άλλους ή και στον εαυτό μας ή οι αντιδράσεις στην επιβολή από άλλους, σε δεοντολογίες και περιορισμούς.

Καθώς οι αρχές δεν περιορίζονται από την κλασική σωματικότητα, είναι ήδη μέρος του εαυτού μας – μια προίκα της ανθρώπινης ύπαρξης. Η σωματικότητα, όσο πολύτιμη και αν είναι, μας περιορίζει αναπόδραστα σε μια αίσθηση τοπικού περιορισμού και αδυναμίας συνύπαρξης ή ενότητας με κάτι άλλο, λ.χ. ένα άλλο ανθρώπινο ον ή μια ιδέα.

Δεν είναι οι αρχές, επομένως, κάτι ξένο, διαφορετικό, «άλλο» από εμάς που προσπαθεί να μας χρησιμοποιήσει κατά κάποιο τρόπο ώστε να εκφραστεί, αλλά ο ίδιος μας ο εαυτός που επιζητά πληρέστερη έκφραση.

Ασφαλώς οι μεγάλες αρχές είναι και μεταξύ τους ένα. Η στενή σχέση και η διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ τους είναι ένας από τους λόγους για την ανεξάντλητη ζωτικότητα των ιδιοτήτων που κομίζουν, από την οποία δεν μπορούμε να διαφύγουμε όπως δεν μπορούμε να διαφύγουμε από τον εαυτό μας. Αυτή η αλληλεπίδραση είναι, επίσης, ένας από τους λόγους για τους οποίους όλες μαζί και η καθεμία τους είναι ελεύθερες από την κτητικότητα και μονομέρεια με την οποία θα μπορούσαμε να θέλουμε να τις δούμε για να μεγιστοποιήσουμε ένα ιδιοτελές όφελος, να υποστηρίξουμε τα γούστα μας ή να επιβεβαιώσουμε τις αυθαίρετες ερμηνείες μας για αυτές. Αλλά σε αυτό θα πρέπει να επεκταθούμε αργότερα.

Δυσκολευόμαστε να συλλάβουμε την έννοια του «είναι ένα», γιατί

την συγχέουμε με την έννοια της ταυτοσημίας και αυτή με την σειρά της κυριαρχεί λόγω της σωματικότητας. Έτσι, η ιδέα της ενότητας συγχέεται με το ένα, το ίδιο, «το αυτό σώμα». Με αυτή την αντίληψη δεσπόζουσα, πώς θα μπορούσαν λ.χ. δυο άνθρωποι να «είναι ένα»; Όταν όμως μιλάμε για αρχές και ιδέες, μπορούμε φαντασιακά να αρχίσουμε να αποδεσμευόμαστε από αυτό τον περιορισμό, και αυτό με την σειρά του μπορεί να αρχίσει να μας βοηθάει να πάρουμε μια ιδέα για το τι μπορεί να σημαίνει η ενότητα διαφορετικό από την ταυτοσημία. Ασφαλώς και σε αυτό το σημείο θα επεκταθούμε αργότερα.

Υπάρχει βέβαια και μια άλλη οπτική για τις μεγάλες αρχές. Αυτή που λέει ότι δεν αποτελούν παρά συλλήψεις του ανθρώπινου νου και των κοινωνικών συνθηκών. Αυτή η εκδοχή όμως ενέχει τον σοβαρό κίνδυνο να βλέπουμε τις αρχές να συγκρούονται μεταξύ τους ή ακόμα και να γινόμαστε μάρτυρες συγκρούσεων εντός της ίδιας αρχής, ανάλογα με τις προσεγγίσεις μας προς αυτές σε διαφορετικά καθεστώτα, εποχές, ρεύματα σκέψης ή απλά, «γούστα». Τότε καταργείται η έννοια της λογικής συνοχής μεταξύ των αρχών καθώς και της λογικής συνοχής στο εσωτερικό κάθε αρχής και άνετα μπορούμε να φτάσουμε στο σημείο η ελευθερία του σήμερα να είναι καθαρή σκλαβιά αύριο.

Μπορεί προφανώς κανείς να διαλέξει. Εμείς πάντως αναφανδόν διαλέγουμε την λογική συνοχή, την καθολική εφαρμογή και την επιδίωξη αρμονίας αντί για αιώνια διαμάχη και χάος.

Ο Γουάιτχεντ είχε πει κάποτε ότι όλη η δυτική φιλοσοφία είναι ένας υπομνηματισμός στον Πλάτωνα. Κατά ανάλογο τρόπο θεωρούμε ότι όλη η προσπάθειά μας ως ανθρωπότητας για πρόοδο, αναζήτηση της αλήθειας, περισσότερο φως, καλύτερη ζωή δεν είναι παρά το άρωμα του ανθρώπινου μόχθου καθ' οδό προς την ολοένα και πληρέστερη κατανόησή τους.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ Η ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ

Το μεγάλο πρόβλημα με την αγάπη προς τις αρχές και πραγμάτωση – εφαρμογή των μεγάλων αρχών, ολοένα και πιο πλούσια

πραγμάτωση, είναι ο φόβος απέναντί τους και κυρίως ο φόβος για μια νομιζόμενη «στυφότητα» εκ μέρους τους, σαν να ήταν ένα είδος αυστηρού και οργίλου ιεροκήρυκα που σου επιβάλλει το «σωστό» που ξέρει αυτός και, επειδή είναι αδιαφιλονίκητα σωστό (όπως για παράδειγμα κάτι δοσμένο από τον θεό), δεν έχεις παρά να συμμορφωθείς και να το εκτελέσεις χωρίς «μα και ξεμά», χωρίς αμφιβολίες και το κυριότερο – χαρούμενος. Το αν μπορεί ένας άνθρωπος χωρίς κατανόηση, χωρίς ελευθερία, χωρίς συναπόφαση να είναι χαρούμενος, δεν έπαιζε κανένα ρόλο εφ' όσον γινόταν το «σωστό». Μόνο που ο αληθινός άνθρωπος είναι αυτός που έχει επαρκή βαθμό ελευθερίας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ανθρώπινη ζωή είναι μία πορεία προς την ελευθερία. Γι' αυτό η ελευθερία πρέπει να ιδωθεί υπό άλλο πρίσμα.

Το δίλημμα και ο φόβος είναι επιβλαβή, γιατί εμποδίζουν ακριβώς την ελευθερία. Η ευδαιμονία, η χαρά, η ευτυχία είναι σύμφυτες με την ανθρώπινη ύπαρξη. Εννοώ ότι το γεγονός ότι υπάρχουμε αυτό καθαυτό είναι πηγή ευδαιμονίας ή χαράς. Το έναυσμα της χαράς, ο βασικός λόγος ύπαρξης της χαράς είναι ακριβώς το γεγονός της ύπαρξης. Μπορούμε να πούμε αλλιώς ότι ύπαρξη και χαρά είναι όροι συνώνυμοι. Χρειάζεται προσπάθεια για να φιμώσεις την χαρά, ωστόσο δυστυχώς αυτό ήδη το πέτυχαν πολλοί εγκόσμιοι θεσμοί (στους οποίους περιλαμβάνονται και οι εκκλησίες) με την αυθεντία και την καταπίεσή τους.

Μπορεί να αλλάζει ο τύπος της χαράς, αλλά το βέβαιο είναι ότι ως ανθρωπότητα εξασκούμαστε σε νέες εντάσεις και ορίζοντες χαράς, θα έλεγα χαρά που να είναι διαρκής και ελεύθερη από περιστάσεις, δηλαδή –τελικά– ελεύθερη από επιθυμία. Η σχέση επιθυμίας και χαράς, εννοώντας εδώ την αντίφαση μεταξύ αυτών των δύο κινήτρων της ανθρώπινης ζωής, προφανώς χρειάζεται μια ιδιαίτερη ανάπτυξη σε άλλο άρθρο.

Η ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΑΡΧΩΝ

Ανεξαρτήτως του περιεχομένου που δίνουμε στις αρχές αυτές, των ποικιλιών στις ερμηνείες ανά τόπο, εποχή, άνθρωπο, καθεστώς, ιδεολογίες κλπ, θεωρούμε αυταπόδεικτο ότι κανείς δεν

αμφισβητεί ότι πρόκειται για δεσπόζουσες αρχές στην ανθρώπινη ζωή. Για παράδειγμα, μπορεί κάποιος να ισχυρίζεται ότι ελευθερία είναι η απεριόριστη και ανεμπόδιστη δράση του, ασχέτως κόστους σε άλλους ή περιορισμού της δικής τους ελευθερίας. Πάντως, μιλάει για ελευθερία, αποδέχεται την έννοια της ελευθερίας, επιζητεί την ελευθερία – κάνει ό,τι κάνει επικαλούμενος και «ακουμπώντας» για υποστήριξη στην ελευθερία. Μπορεί κάποιος να βλέπει την αγάπη μόνο σαν παντοτινή είσπραξη, σαν απόλαυση χωρίς υποχρεώσεις, σαν επιβολή υποχρεώσεων επάνω σε άλλους για την ικανοποίησή του. Και πάλι, ναι μεν δίνει μία διαστρεβλωμένη διάσταση στην αγάπη, εν τούτοις δεν μπορεί να απελευθερωθεί από την έννοια της αγάπης όσο και αν την προσεγγίζει μονόπλευρα και ιδιοτελώς. Το ίδιο και για την θέληση. Μπορεί να έχουμε φαινόμενα τύπου Νίτσε, που καταριέται και ελεεινολογεί την συμπόνια γιατί (κατ' αυτόν) αδυνατίζει τον άνθρωπο, και επαινεί την «θέληση για δύναμη» που θα οδηγήσει (και πάλι κατ' αυτόν) στον νέο άνθρωπο, τον υπεράνθρωπο, εν τούτοις αυτή την στρεβλή διάσταση της θέλησης την θεωρεί κεφαλαιώδους σημασίας για την ανθρώπινη ζωή, έστω την ζωή «του ισχυρού τύπου» όπως του άρεσε να λέει.

Βέβαια, το ότι όλοι αποδέχονται την ύπαρξη αυτών των αρχών δεν αποδεικνύει ταυτόχρονα ότι αυτές οι τρεις είναι κατά κάποιο τρόπο κεντρικές για την ζωή και θα πρέπει να επιχειρηματολογήσουμε επ' αυτού.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Δείτε: Ιωάννα Μουτσοπούλου, 2021, Έθνη και ανθρωπότητα στον κόσμο της έννοιας, εκδ. Αειφορία, σελ. 37 επ.

Ιωάννης Παρασκευουλάκος και Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλη της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ